

KRAUSZ Bernadett

DOI: 10.15170/DIKE.2018.02.02.02

PhD-hallgató, PTE ÁJK

bíróági fogalmazó, Nagykanizsai Járásbíróság

A törvényes születésű kiskorú gyermek tartása a házasság fennállása alatt és felbomlása után 1938 és 1945 között Magyarországon¹

The Support of Under Age Children During Wedlock and after the Termination of Marriage between 1938 and 1945 in Hungary

During my research I examined the relevant acts in connection with child support between 1938 and 1945 in Hungary and most importantly, the material of the National Archives of Hungary Zala County Archives. I will draw a picture about judicial practice through the court decisions of Zala County. First of all, the father was the number one obligated person to support his children, and if the parents were separated in some way then the parents were to contribute to supporting the child together, in accordance with their financial situation. Yet in practice, or at least in all the examined cases the father took care of the expenses alone. The obligated person should pay maintenance firstly in his own household, and if it was not possible then the child lived in another household and the obligated person covered the expenses. There was no presumption of need so the obligated person should only support the child if he or she had no income or fortune. Provided he or she had fortune, then the father managed it and he took care of child support as well, but not from his own money but from the child's assets. The amount of maintenance should cover the expenses of the upbringing of the child according his or her social status, education and studies. In the cases of legitimate children, the Orphan's Court decided after 1930 primarily in the matter of child support and the Tribunal only decided on the matter if it was urgent and if it had enough data, but the Orphan's Court followed the same practice as the Court.

Keywords: *family law, maintenance, minor, judicial practice*

1. Bevezetés

Kutatásom célja, hogy a rokонтartás intézményén belül feltárjam a kiskorú gyermek tartására vonatkozó jogi szabályozás hátterét 1938 és 1945 között Magyarországon. A kutatás során vizsgálom az első magyar családjogi törvénykönyv (1952. évi IV. tv., a továbbiakban: Csjt.) hatályba lépése előtt a házasság fennállása alatti illetve a házasság felbomlása utáni tartás kérdését. A korszak jogszabályi rendelkezéseinek bemutatását követően azok bírói gyakorlatban való megvalósulásának körülményeit elemzem. A bírói gyakorlat feltárásában a Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei

¹ Készült az Igazságügyi Minisztérium által nyújtott doktori támogatással.

Levéltára (a továbbiakban: MNL ZML) iratanyagára támaszkodom, így elsősorban a Zala megyei gyakorlat alakulását vizsgálom. A korszak magánjogi szakirodalma a gyermektartásdíjjal csak érintőlegesen foglalkozott.

Témaválasztásom indoka, hogy kiskorú gyermek tartásának kérdése ma is aktuális, mindennapos ügy, tekintettel arra, hogy házassági bontóperben – amennyiben van kiskorú gyermek – a feleket jogerős ítélettel elválasztani csak úgy lehet, hogyha a felek vagy a bíróság döntöttek a járulékos – köztük a kiskorú gyermek tartásának – kérdésében is, de önállóan is gyakori tárgya a pereknek a gyermektartásdíj megállapítása, leszállítása vagy felemelése. A témában javaslatokat megfogalmazni a történeti háttér és bírói gyakorlat feltárásával lehetséges.

Ezen tanulmány kizárólag a házasságból született kiskorú gyermekekre vonatkozó szabályozást és gyakorlatot mutatja be. A házasságon kívül született gyermekek helyzetére irányuló kutatás, tekintettel a levéltári forrásanyag mennyiségére valamint arra, hogy értelemszerűen nem házassági köteléki perben érvényesített igényről volt szó, külön tanulmány tárgyát képezi.

2. A törvényes születésű kiskorú gyermek tartása 1938 és 1945 között

A tartás és a kiskorú gyermek fogalmának meghatározásához a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről szóló 1877. évi XX. törvénycikk (a továbbiakban: Gyt.) és az 1928. március 1. napján a Képviselőház elé terjesztett „Magyarország Magánjogi Törvénykönyvének Törvényjavaslata” (a továbbiakban: Mtj.) c. mű szövege ad eligazítást. Bár a javaslat törvényi elfogadása elmaradt, jobb híján mégis alkalmazták annak elveit és szabályait a bíróságok, azaz fokozatosan írott szokásjoggá alakult át.²

A kiskorúság fogalmát az Mtj.-ben a nagykorúság fogalmából lehet levezetni. Az Mtj. 16.§ és 17. § alapján „*nagykorú, aki huszonnegyedik életévét betöltötte. Nagykorúvá lesz a kiskorú házasságkötéssel és nagykorúsítással is. A gyámhatóság nagykorúnak nyilváníthatja a kiskorút, aki tizennyolcadik életévét betöltötte. A kiskorút csak saját akaratával és csak akkor szabad nagykorúnak nyilvánítani, ha az ő érdeke kívánja.*”³ A Gyt. szintén a nagykorúság vagy más néven a teljeskorúság fogalmát ismertette: „*1. § A teljeskorúság a személy életkora 24. évének elteltével éretik el. A nőkre nézve az 1874. évi XXIII. törvénycikk intézkedései⁴ érintetlenül maradnak. 2. § A kiskorúak atyai hatalom, vagy gyámság alatt állanak. 3. § Kiskorúak, kik éltök 14. évét betöltötték, arról, a mit szolgálatuk és munkájuk által szereznek, szabadon rendelkezhetnek, ha fentartásukról maguk gondoskodnak. 4. § Életök 18-ik évét betöltött kiskorúak teljeskorúakká válnak, ha a gyámhatóság által nagykorúsítottak.* Ezek alapján tehát kiskorú a huszonnegyedik életévét be nem töltött személy volt, akit nem nyilvánítottak nagykorúnak. A nők tekintetében további feltétel volt, hogy még nem kötöttek házasságot.

²LÁBADY, A magánjog általános tana 71.

³Mtj. 16. §, 17. §

⁴A nők teljeskorúságáról szóló 1874. évi XXIII. törvénycikk szerint: „*1. § Hajadonok 24-ik életévük betöltésével teljeskorúakká válnak és minden, a teljeskorúsággal járó jogok élvezetébe lépnek. 2. § Minden nő, tekintet nélkül életéire, férjhezmenetelével teljeskorúvá lesz s e jogot akkor is megtartja, ha az 1. §-ban meghatározott életkor betöltése előtt özvegységre jut, férjétől bíróság elválasztatik, vagy házassága föloldatik.*”

A tartás fogalmát az Mtj. 227. § alapján határozhatjuk meg: „*vagyontalan és keresőképtelen, általában oly személyt, aki önmagát eltartani nem képes, egyenes ágon rokonai a törvényben meghatározott sorrend szerint kötelesek illendően eltartani s e végből tartás gyanánt vagyoni és kereseti viszonyaikhoz képest mindazzal ellátni, ami az eltartásra szorulóknak társadalmi állásában megélhetéséhez, és ezenfelül ha még nevelésre szorul, nevelésének és önálló keresetre képesítő tanításának költségére szükséges*”. Ez alapján a tartási kötelezettség a kiskorú gyermek vonatkozásában a tartásra jogosultnak a társadalmi állásának megfelelő megélhetéshez, a neveléséhez és az önálló keresetre képesítő tanításának költségeit foglalta magában.

A joggyakorlat feltárását megnehezítette, hogy a Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltárában a Nagykanizsai Királyi Törvényszék iratanyaga sajnos rendkívül hiányos 1913 és 1945 között. Csupán az 1913., 1919., 1942., 1943., 1944. és 1945. évekből maradtak fenn polgári peres iratok, azoknak is csak egy részük, az 1938 és 1945 közötti időszakból pedig csak az 1944-es és 1945-ös iratok között található bontóperes iratok, nevezetesen tizenegy. Ezekben azonban nem volt gyermeke a feleknek, azaz a téma szempontjából nem használhatók. Az ügyszámokból viszont látszik, hogy 1944-ben közel 2.400 ügy, míg 1945-ben majdnem 900 ügy indult a Nagykanizsai Királyi Törvényszéken.⁵

A Zalaegerszegi Királyi Törvényszék iratanyaga már bővebb: az 1938 és 1945 között folyamatba tett ügyek közül ötvenegy bontóper,⁶ egy kártérítési per (melynek tárgya gyermektartásdíj volt⁷, ugyanis a keresetképtelen egyén eltartójának elhunytá esetén eltartásának kötelezettsége egészen a kártérítésre kötelezettre száll át⁸), egy tartásdíj felemelése iránti per⁹ és egy törvénytelenítés iránti per anyaga maradt fenn. Ez utóbbiban hátralékos gyermektartást kértek az alperestől.¹⁰ Megfigyelhető egyébként, hogy a vizsgált időszakból a peres eljárások több mint a fele 1938-ben indult, ami valószínűleg azzal is magyarázható, hogy a világháború éveiben visszaesett a családügyi perek száma.

2.1. A kiskorú gyermek tartása a házasság fennállása alatt

Az Mtj. 229. §, 234. §, 236. § valamint a 244. §-ai értelmében a házasságon belül született kiskorú gyermek tartására elsősorban a szülő volt köteles, és a tartásra kötelezettek sorában az apa

⁵ Nagykanizsai Királyi Törvényszéken indított házassági bontópereket lásd MNL ZML VII. 1. e. P.2360/1944., P.2382/1944., P.89/1945., P.100/1945., P.101/1945., P.112/1945., P. 154/1945., P. 283/1945., P.471/1945., P. 515/1945., P.869/1945.

⁶ Zalaegerszegi Királyi Törvényszék indított bontópereket lásd MNL ZML VII. 2. f. Pf.230/1938., P.331/1938., P.426/1938., P.427/1938., P.451/1938., P.540/1938., P.560/1938.,P.571/1938., P.572/1938., P.623/1938., P.771/1938.,P.783/1938., P.879/1938., P.889/1938., P.1183/1938., P.1229/1938., P.1230/1938., P.1283/1938., P.1314/1938.,P.1342/1938., P.1358/1938., P.1358/1938., P.1409/1938., P.1577/1938., P.1619/1938., P.1540/1938., P.1630/1938., P.1733/1938., P.1872/1938., P.1873/1938., P.1982/1938., P.16/1939., P.24/1939., P.72/1939., P.102/1939., P.198/1939.,P.198/1939., P.326/1939., P.783/1939., P.1360/1939., P.298/1940., P.1957/1940., P.598/1942., P.628/1942., P.1695/1941., P.1794/1941., P.1836/1941., P.1870/1941., P.2356/1941., P.369/1941., P.478/1941.,

⁷ MNL ZML VII. 2. f. P.1087/1939.

⁸ C.1987/1921., M. Tára III.87. In: MESZLÉNY, Magyar magánjog 714.

⁹ MNL ZML VII. 2. f. P.1284/1941.

¹⁰ MNL ZML VII. 2. f. P. 211/1938.

megelőzte az anyát illetve a többi rokont. Ez az elsőbbség azzal magyarázható, hogy a Csjt. 1953-ban történt hatályba lépése előtt a magyar családjog patriarchális szemléletű volt, azaz a család fejének az apát illetve a férjet tekintették annak ellenére is, hogy az Mtj. több tekintetben törekedett a női jogegyenlőség biztosítására. (Ilyen volt többek között, hogy az 1894. évi XXXI. tc-t hatályban tartva azonos bontó okokra hivatkozva adott kereseti jogot a feleségnek és a férjnek,¹¹ ismerte a szubszidiárius férjtartás intézményét¹², illetve a házassági vagyonyjogban következetesen érvényesítette is a jogegyenlőség igényét¹³, megelőzve a nyugati kódexeket.) Mivel azonban az Mtj. törvényi elfogadása elmaradt, a részleges törvényi szabályozás mellett a családjog túlnyomó része a bírói joggyakorlatban fejlődött, és így a patriarchális szemlélet jelentős mértékben továbbélt.

A 19. században rögzült elv szerint a férj „*mint a család feje, ezen minőségénél fogva*”¹⁴ „*házastársi (és atyai) kötelezettségének*” tesz eleget¹⁵, amikor feleségének vagy kiskorú gyermekének tartást biztosít. A kiskorú gyermekek a tartás tekintetében a feleséggel azonos megítélés alá esett, akiről a férj nem csak a házasság fennállása alatt, hanem – korlátok között – a házasság bontással történt megszűnése esetén is köteles volt gondoskodni.¹⁶ Ez azonban nem jelentette azt, hogy az apa, ha ténylegesen ő gondoskodott a gyermektartásról, ezt csak és kizárólag a saját vagyonából tehetette meg.

Egyrészt a Gyt. 16. §, 22. § és 37. § szerint a kiskorú vagyont az apja kezelte, amennyiben atyai hatalom alatt állt, de azt köteles volt a kiskorú tartására és nevelésére fordítani. Amennyiben ezt nem tette meg, vagy a gyermeket elhanyagolta, akkor annak szankciója lehetett az atyai hatalom megszüntetése. (Ha a kiskorú gyermek részére gyámot rendeltek, az anya kérhette, hogy a gyermeket nála helyezték el, valamint gyermektartásdíjra is jogosult volt, amelyről a gyámhatóság döntött.) Másrészt a férjet felesége hozománya (*allatura*) felett – a házassági terhek viselésének megkönnyítése céljából – haszonélvezeti jog illette meg, azaz a hozomány hasznait szabadon felhasználhatta felesége és gyermekei tartására, sőt egyéb célra is.¹⁷ Ha mindehhez hozzátesszük, hogy a magyar magánjogi törvénykönyv első tervezetének előkészítésében (a továbbiakban: Áptk.) és a tervezet indokolásának megszövegezésében is kulcsszerepet játszó *Grosschmid Béni* szerint el volt mosódva a választóvonal a nő különvagyona és hozománya között, azaz a férj számára lekötött valódi hozományhoz hasonlóan a nő egyéb vagyont – hallgatólagos átengedéssel – többnyire ugyancsak a férj kezelte¹⁸, akkor világos, hogy az apa illetve férj, mint családfő elsődleges tartási kötelezettsége teljesítéséhez felesége és gyermeke vagyont is felhasználhatta.

Elsősorban különélő szülők esetében volt jelentősége annak a szabálynak, hogy a tartási kötelezettség időben addig tartott, amíg a gyermeknek nem volt saját vagyona vagy keresete, tehát addig, amíg a gyermek rászorultsága megállapítható volt. Az ágytól és asztaltól (*separatio a thoro et mensa*) elválasztott, azaz *de iure* különélő szülők, valamint az érvénytelennek nyilvánított vagy felbontott házasság esetén a szülők közösen voltak kötelesek a gyermeket eltartani a vagyoni és

¹¹ HERGER, A nővértől az állami anyakönyvvezetőig 155–162.

¹² HERGER, Alimony 43–50.

¹³ HERGER, A modern magyar házassági vagyonyjog 339–353.

¹⁴ C. 5889/1885. sz., 9243/1892. sz. és 4/1897. sz., idézi és magyarázza JANCSÓ, Házassági jog, 577–578.

¹⁵ C. 6843/1883. sz., idézi és magyarázza JANCSÓ, Házassági jog, 578.

¹⁶ HERGER, A modern magyar házassági vagyonyjog 175.

¹⁷ HERGER, A modern magyar házassági vagyonyjog 291.

¹⁸ Áptk. indokolás 200.

kereseti viszonyaikhoz mérten. A *de facto* különélő szülők esetéről a törvényjavaslat azonban külön nem rendelkezett.

A mostoha szülők és gyermekek között tartási kötelezettség nem állt fenn,¹⁹ azonban ha az új házasságot kötő nőnek olyan általa eltartandó, vagyontalan, keresetképtelen kiskorú gyermeke volt, akit a férjéhez magával vitt, akkor az eltartási kötelezettsége átszállt a családfő állását betöltő férjre.²⁰ A mostohaapa a házasság alatt vele közös háztartásban élő kiskorú gyermek eltartására és nevelésére az esetben léphetett fel követeléssel, hogyha annak megfizetésére harmadik személy kötelezettséget vállalt vagy ha a vagyonnal rendelkező kiskorúnak a tartását a sajátjából fedezte.²¹

A kiskorú gyermek – akár törvényes, akár törvénytelen születésű – sorban megelőzte a többi tartásra jogosultat, és a kötelezett házastársával valamint volt házastársával egy sorban volt jogosult tartásra. A szülő a saját illendő tartásának rovására is köteles volt gondoskodni a gyermekéről, kivéve azon eseteket, amikor a gyermek saját vagyonnal rendelkezett vagy pedig volt más tartásra kötelezhető rokona. „Egy alacsonyabb társadalmi állású szülő viszont nem volt köteles a túlzó igényvel és közepes tehetséggel rendelkező gyermekének a költséges szakmában való taníttatása vagy egyetemi tanulmányai finanszírozása végett a saját életben maradásának forrását elidegeníteni vagy adóssággal megterhelni.”²²

A 233. § szakasz alapján ún. szűkös tartás (olyan ellátás, amely a létfenntartáshoz szükséges) járt annak, aki erkölcsileg vétkes magaviselete következtében, önhibájából szorult tartásra, illetve olyan magatartás esetén, amikor a jogosult kitagadható volt. Ezek az okok a következők voltak: 1, a szülőnek, a szülő házastársának, a szülő ivadékanak vagy szülőjének az életére tört; 2, sérelmükre egyéb súlyos bűncselekményt követett el; 3, szándékosan súlyos tetteles bántalommal illette őket; 4, megátalkodottan becsstelen vagy erkölcstelen életmódot folytatott; 5, hazaárulást követett el. Ilyen esetekben a gyermek más, sorban következő tartásra kötelezettől sem kérhetett további tartást.

Felmerül a kérdés, hogy a kiskorú gyermeknél beszélhetünk-e olyan esetről, amikor vétkes magaviselete okán, önhibájából szorul tartásra. Erre a vizsgált gyakorlatban példát nem találtam a korszakból, azonban elképzelhető az az eset – ahogy azt *Szladits* is ismerteti – hogy a gyermek megszerezte a keresőtevékenységhez szükséges képzettséget, azonban neki felróható módon mégsem vállalt munkát.²³ A vizsgált években nem beszélhetünk még a rászorultság vélelméről, illetve a szabályozás a kiskorú vonatkozásában annyit rögzített csak, hogy a „szülő köteles a gyermekét eltartani”. Semmiféle jelzőt nem használt a jogalkotó, ami támpontot adhatna, sőt a 233. §-ban sem tett kivételt a kiskorú gyermekek vonatkozásában. Az Mtj. 251. § szerint a „csak az élete fenntartásához szükséges szűkös tartás jár atyjától a házasságon kívüli gyermeknek, ha olyan magaviseletet tanúsít, amely miatt az atya kitagadhatná ivadékát.” Ebből az következik, hogy a kiskorú gyermekekre is irányadók lehettek a szűkös tartás szabályai.

A tartás módja elsősorban természetbeni tartás volt, másodsorban pedig havonta előre teljesített járadék. A kiskorú vonatkozásában a szülők elsősorban a háztartásukban voltak kötelesek

¹⁹ 78/1904. Dt. 4. f. I. 55. In: MESZLÉNY, Magyar magánjog 716.

²⁰ Rp. VI. 8275/1916. MD. XI. 113. In: MESZLÉNY, Magyar magánjog 716.

²¹ P. III. 4073/1911., MD. VI. 129. In: MESZLÉNY, Magyar magánjog 716.

²² CSORNA, Rokonság 319.

²³ „Ha a gyermek érdekében áll, a szülő a gyermekét szűkösebb tartásban is részesítheti, hogyha például a hanyag gyermeket munkásságra kívánja szorítani.” CSORNA, Rokonság 319.

gondoskodni a gyermekekről, de joguk volt arra is, hogy járadékszolgáltatás útján teljesítsenek, azonban a bíróság és a gyámhatóság ezt megváltoztathatta ún. fontos okból. Hogy fontos ok alatt mit értettek a korszakban, azt a bírói joggyakorlatból tudhatjuk meg, azonban erre sajnos nem találtam jogesetet a vizsgált anyagok között. Azonban a másik, azaz a kiskorú oldaláról megközelítve a királyi Curia döntéseiben találunk eseteket, amikor a kiskorúnak joga volt a természetbeni tartásról a pénzbeli tartásra áttérni. Olyan eseteket foglalt ez magába, amikor a tartásra kötelezett a teljesítést megtagadta vagy a túrhetetlen magatartásával lehetetlenné tette a jogosult számára, például a kiskorú gyermekhez nem illő gyöngédtelen bánásmódban részesítették vagy a kellő élelemmel és ruházattal nem látták el.²⁴

A házasság fennállása alatti tartásnak alapesete az, amikor a szülők együtt éltek. Bíróság előtti jogvita ilyenkor értelemszerűen nem volt közöttük.

Ha azonban a szülők *de facto* különéltek, és volt közös kiskorú gyermekük, számos jogvita keletkezhetett. A gyermekelhelyezés és a gyermektartás a Gyt. 13. § alapján a bíróságok hatáskörébe tartozott, azonban az ítélet jogerőre emelkedéséig, ha a felek nem egyeztek meg, a gyámhatóság ideiglenesen dönthetett ezekben a kérdésekben, valamint a gyámhatóság döntött akkor is, ha a felek csak különváltak, de a gyermekek tartásáról és ellátásáról nem gondoskodtak.

A Zalaegerszegi Királyi Törvényszék előtt 1938-ban folyamatba tett²⁵ 331. számú házasság felbontása iránti ügyben a peranyagból a keresetlevél hiányzik, azonban rendelkezésre állnak jegyzőkönyvek és az elsőfokú ítélet,²⁶ amelyből kitűnik, hogy a kiskorú gyermekek tartását miként rendezték a felek a bontó kereset beadása előtti időszakban, amikor a felek már külön éltek. A felperes a férj, *Földes Lipót* „*vállalati dolgozó*” volt, míg az alperes a feleség, *Földes Lipótné Weisz Guszta*, fűzőkészítő. A „*peres felek egyezően ad(ták) elő, hogy az egyik lányuk, Nóra, 20 éves és az anyai nagynénjénél tartózkodik, és női fűzőkészítéssel foglalkozik. Judit leányuk pedig Löwinger Kálmánné újpesti lakosnál van elhelyezve és az apa tartja és iskoláztatja*”. *Judit* leányuk 17 éves volt ekkor. Az apa havi 80 pengőt fizetett *Löwinger Kálmánnénak*, emellett a gyermek havi 10 pengő zsebpénzt kapott, valamint a szükséges ruhát és a tandíjat.²⁷ A házastársaknak tehát két gyermeke volt; a nagyobbik saját keresettel rendelkezett, és az apa nem fizetett részére tartásdíjat, pedig a gyermek kiskorúnak minősült az akkor hatályos szabályozás szerint. Tehát következtethetünk arra, hogy az Mtj. 229. §-a – bár csak törvényjavaslatról volt szó – a gyakorlatban is érvényesült, azaz „*a kiskorú gyermeket, ha van is vagyona, szülője köteles eltartani, amennyiben tartása a gyermek vagyonának jövedelméből és keresményéből ki nem telik*”. A *Nóra* utónevű gyermeknek tehát feltehetően olyan keresete volt, ami miatt nem szorult rá a tartásra. A kisebbik leány, *Judit* nem rendelkezett keresettel, tehát az apa köteles volt gondoskodni a neveltetéséről és taníttatásáról, valamint társadalmi állásának megfelelő megélhetéséről, amelyet a zsebpénz, a ruhák és a pesti asszonytól történt elszállásolás és ellátás biztosított. Fontos kiemelni, hogy az apát nem a gyámhatóság és nem is a bíróság kötelezte a

²⁴ C. 98. jún. 17. I. G. 151. M. 16.331., C. 901. jan. 15. I. G. 58/900. M. XII. , C. P. III. 1281/1921., MjDt. XIV. 46., C. P. III. 6525/1923., M. Tára V.64. , 1901. szept. 26. G.297. Sz., Dt. 3. f. XXI. 109. In: MESZLÉNY, Magyar magánjog 718–719.

²⁵ A kereset benyújtásának dátuma nem ismert, az első tárgyalásra 1938. március 22. napján került sor.

²⁶ MNL ZML VII. 2. f. P.331/1938 8. sz. ítélet.

²⁷ MNL ZML VII. 2. f. P.331/1938 3. sz. jegyzőkönyv.

gyermek tartására, hanem azt az apa önként teljesítette, feltehetően az anyával történt megegyezés alapján.

A bontóperben a felperes kérte a feleség vétkesnek nyilvánítását és a házasság felbontását az 1894. évi XXXI. tc. (a továbbiakban: Ht.) 86. § alapján, mivel állítása szerint az alperes 1937. augusztus 7. napján elköltözött a felperestől, durván viselkedett vele, költekező magatartást tanúsított és a „házassági kötelességét adventista túlbuzgósága miatt” elhanyagolta, valamint a gyermekeit a felperes ellen hangolta, a szőlőbirtokon – ahol élt – a munkásoknak meztelenül mutogatta magát. Az alperes kérte a kereset elutasítását, valamint a házasság felbontása esetén a viszontvétkekesség megállapítását és személyesen előadta, hogy a felperes a házasságuk alatt szerelmi viszonyt folytatott *Kövér Miklósnéval*, a gépészenek a feleségével. Azért hagyta el a felperest, mivel megütötte őt és *Judit* lányát. A bíróság megállapította, hogy a felek között rossz volt a viszony, aminek okát a tanúvallomások alapján nem lehetett megállapítani, nem volt adat az alperes költekező életmódjára és arra sem, hogy adventista túlbuzgósága miatt elhanyagolta volna a házastársi kötelezettségeit. A gyermekeket nem hangolta az édesapjuk ellen. Meztelenül csupán egészségügyi okokból járt a szőlőbirtokon, akkor is eldugott, félreeső helyeken. Az alperes szóban többször sértegette a felperest, azonban ezek nem állandó becsmérlésként hangzottak el és a munkájával kapcsolatban dicsérte.

A bíróság megállapította, hogy házasetük nem volt harmonikus, amelynek oka a felperes szerelmi kapcsolata volt egy házasságon kívül született asszonnyal, akivel a viszonyt ígérete ellenére, a házastársával való kibékülés után is fenntartotta. A bíróság nem bontotta fel a házasságot, mivel a „*az a házasság, aki ilyen súlyosan vétett a házastársi hűség ellen, s aki egy idegen férjes nővel való szerelmi levelezést és kapcsolatot tart fenn még most is, nem kérheti a házasság felbontását az alperesnek olyan kisebb vétkesége alapján, amelynek részben maga is okozója volt.*” Az iratokból utalást találunk továbbá arra, hogy alperes 1937-ben a Sümegi Királyi Járásbíróság előtt 1288. számon indított pert ideiglenes nőtartás jogcímen, azonban több irat nem maradt fenn.

A Zalaegerszegi Királyi Törvényszék előtt 1938. február 18. napján folyamatba tett 426. számú házassági bontóperben a felperes *Schifter Józsefné Babos Gizella* varrónőként dolgozott, az alperes, *Schifter József* pedig magánzó volt. A peranyagból kitűnik, hogy a házasságból egy gyermek származott, akit már a kereset beadása előtt az apai nagyszülőknél helyeztek el, mivel a szülők már különéltek. Mindez két szempontból is fontos lehet. Egyrészt ha az apa és az anya nem tudtak gondoskodni a gyermek tartásáról, akkor a nagyszülők következtek a kötelezettek sorában, másrészt pedig elképzelhető, hogy az apa úgy gondoskodott gyermeke tartásáról, hogy saját szüleinél helyezte el és az ő kezükhöz teljesítette a gyermek tartásához szükséges anyagi hozzájárulást. A per többi anyaga hiányzik, így nem lehet tudni, hogy a bíróság felbontotta-e a házasságot.²⁸

A Zalaegerszegi Törvényszék előtt 1938. szeptember 7. napján folyamatba tett házassági bontóperben az alperes *Pintér Józsefné*, aki elhagyta férjét és a per indításának időpontjában 9 illetve 7 éves gyermekeit. Amikor a felperesnél, *Pintér Józsefnél* hagyta az anya a gyermekeket, a felperes megkérdezte, hogy miként kéne gondoskodnia a két gyermekről, alperes annyit válaszolt, hogy

²⁸ MNL ZML VII. 2. f. P.426/1938

„majd meglesznek valahogyan”. A jegyzőkönyv²⁹ alapján megállapítható, hogy a gyermekek zárdában éltek, ahol az alperes anya meglátogatta őket, míg később kiderült az is, hogy a gyermekek a felperes, azaz az apa gondozásában álltak.³⁰ A bíróság a házasságot a Ht. 77. § szakasza alapján, alperes vétkessé nyilvánítása mellett felbontotta ugyan, de nem rendelkezett a gyermektartásdíjról, mivel a férj nem kérte annak megállapítását.³¹ Ez az ügy példa arra, hogy az apa a tartást nem a saját háztartásában, természetben szolgáltatta, hanem a gyermekeket zárdai nevelésbe adta és ilyen módon gondoskodott tartásukról és nevelésükről.

A házastársak *de jure* különélésének két esete létezett. Egyrészt az ágytól és asztaltól elválasztott felek esete, hiszen a Ht. fenntartotta a kánonjogból megörökölt *separatio a thoro et mensa* intézményét, tekintettel a római katolikus egyházjog szabályaihoz ragaszkodó állampolgárokra.³² Ebben az esetben a felek kérelmére a bíróság döntött a (nő- és gyermek) tartás kérdéséről is. Másrészt a Ht. a kötelék védelme érdekében rendelkezett az ún. ágytól és asztaltól való különélésről. A keresetben, a viszontkeresetben, külön kérvényben vagy szóbeli előterjesztés útján lehetőségük volt a feleknek arra, hogy a köteléki per tartamára ágytól és asztaltól történő különélés elrendelését kérik. Ezt a Ht. 76., 78. és 79. §-ra, azaz – szándékos és jogos ok nélküli elhagyás bontó okát (77. §) kivéve az abszolút bontó okok valamelyikére alapított kereset esetén a bíró hivatalból rendelte el, a 99. § megfogalmazása szerint „rendszerint”, illetve csak akkor mellőzhette, ha a kibékülésre nem látott reményt. A bíróság ma 80. §, azaz a relatív bontó okok esetében – ugyancsak hivatalból – mindenkor köteles volt elrendelni a különélést, melynek időtartama, ha a felek nem kértek ennél hosszabbat, 6 hónap és 12 hónap között mozgott.³³ A különélés idejére a bíróság határozott a gyermekelhelyezés kérdéséről és a tartási igényekről is, ha voltak ilyenek. Az ideiglenes gyermektartás szabályai azonban semmiben sem különböztek a következő pontban elemzett végleges gyermektartás szabályaitól, azaz erre külön nem térek ki.

2.2. A kiskorú gyermek tartása a házasság felbontását követően

Az 1915. január 1. napján hatályba lépett polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikk (a továbbiakban: Pp.) 2. § és 642. § szerint a házassági bontóperek a királyi törvényszékek hatáskörébe tartoztak³⁴, ahogy ez a Ht. 1895. október 1-jei hatályba lépését követően is így volt. A Ht. 95-97. §§ szerint a bontóperben a bíróság határozott a kiskorú gyermek elhelyezéséről, valamint a gyermektartásj kérdéséről. Akkor járt a tartás a gyermeknek, ha a gyermek nem volt képes magát eltartani, így a rászorultsága esetén a szülők jövedelmük arányában voltak kötelesek a gyermek

²⁹ MNL ZML VII. 2. f. P.1733/1938 2. sz. jegyzőkönyv.

³⁰ MNL ZML VII. 2. f. P.1733/1938 10. sz. jegyzőkönyv.

³¹ MNL ZML VII. 2. f. P.1733/1938 16. sz. ítélet.

³² HERGER, A nővértől az állami anyakönyvvezetőig 155–162.

³³ HERGER, A házassági kötelék védelmét szolgáló eszközök 75–94.

³⁴ A járásbíró hatáskörébe tartoztak többek között azok a vagyoni jogi perek, amelyek tárgyának értéke kétezeröttszáz koronát meg nem haladta, amennyiben, tekintet nélkül az értékre, a törvényszék hatáskörébe nem volt utasítva; tekintet nélkül a per tárgyának értékére azok a vagyoni jogi perek, amelyekre nézve a járásbíró hatásköre ki volt kötve; valamint az ideiglenes nőtartási követelések iránt indított perek is, amennyiben nem voltak a házassági per bíróságához utasítva; a házasságon kívüli nemzésből származó követelések iránt indított perek, ideértve a törvénytelen gyermek tartása iránt indított pereket is.

tartásáról gondoskodni. Elsődlegesen a bíróság, szubszidiárius módon pedig a gyámhatóság, azaz az illetékes árvaszék döntött a tartásról, valamint, ha a körülmények megváltoztak és a döntés már nem felelt meg a gyermek érdekeinek, akkor a gyámhatóság felülvizsgálta a helyzetet és eltérő intézkedést fogantatosított.

Az 1940. május 27-én kártérítés tárgyában indított perben felperesként az édesanya, özv. *Ábrahám Józsefné Ujj Rozália* és két gyermeke, *Ábrahám Erzsébet* és *Margit* álltak, alperes pedig *Finta József* volt, aki megölte az I. rendű felperes férjét, II. és III. rendű felperesek édesapját 1940. március 1. napján, és ezért erős felindulásban elkövetett szándékos emberölés elkövetéséért jogerősen 3 évi börtönbüntetésre ítélték. Mivel a büntetőbíróság álláspontja szerint nem állt fenn a jogos védelem esete – amely kizáró ok lenne a kártérítés megállapításánál – ezért a királyi törvényszék kártérítés megfizetésére kötelezte az alperest, mégpedig 40 pengő temetési költség, valamint a II. és III. rendű felperesek vonatkozásában havi 15-15 pengő összegben, ezt meghaladóan elutasította a keresetet.³⁵ Az I. rendű felperes és alperes is fellebbeztek és a Győri Királyi Ítéltábla részben akként változtatta meg az ítéletet, hogy I. rendű felperesnek havi 20 pengő életjáradékot fizessen meg alperes élete végéig, illetve újabb férjhezmeneteléig, a II. és III. rendű alpereseknek pedig havi 8-8 pengőt fizessen meg ugyanezen a jogcímen a 16. életévük betöltéséig. Megállapította, hogy a néhai apa jövedelme átlagosan 60 pengőt szokott kitenni és a bírói gyakorlat szerint, hogyha az eltartásra kötelezett családfő után feleség és leszármazottak is maradtak, úgy a családfő keresetének 60%-a (jelen esetben 36 pengő) veendő alapul az őket megillető tartás megállapításánál úgy, hogy 40% illeti meg az özvegyet, 20% a gyermekeket. A bíróság azonban eltért ettől a gyakorlattól, mivel az édesanya nagyobb ingatlanrészt örökölt, mint a gyermekek, valamint eljárta napszámba dolgozni, és a 10-10% százaléka a gyermekek tartására nem lenne elégséges, ezért 20 pengőt ítélt meg az I. rendű felperes anyának és havi 8-8 pengő életjáradékot a gyermekeknek.³⁶

Ha a felek vagyoni viszonyaiban, vagy az általános gazdasági megélhetési viszonyokban előreláthatatlan változások álltak be, aminek következtében a megállapított tartásdíj összege utóbb elégtelennek bizonyult a tartásra jogosultat nem lehetett elzárni attól, hogy a tartásdíjnak megfelelő felemelése iránt a tartásdíj fizetésére kötelezett alperessel szemben keresetileg felléphessen.³⁷ A vizsgált tartásdíj felemelése iránti pert *Hegyi Ferencné Szabó Teréz* anyja indította volt férje, *Hegyi Ferenc* ellen. A felek között egy korábbi perben³⁸ a Zalaegerszegi Királyi Törvényszék havi 10 pengő gyermektartásdíjat állapított meg. 8 évvel később, 1941. június 27. napján érkezett keresetében kérte a felperes a tartásdíj felemelését 18 pengőre, de a perfelvételi tárgyalás előtt a felek peren kívül megegyeztek havi 15 pengő gyermektartásdíjban, és a per szünetelt. 1946. augusztus 26-án a felperes az eljárás újra folyamatba vételét kérte és havi 35 pengő gyermektartásdíjra formált igényt. A bíróság helyt adott a keresetének, amelyet három okból is indokoltnak talált. Először is azért, mert „köztapasztalati tény, hogy a kereset beadása óta és az egyezségkötés óta is olyan nagy mérvű emelkedés következett be az életszükségleti cikkek árában, hogy a tartásdíj eredeti rendeltetését ma már csak kis részben fedezi”. Másodsor, a gyermek 15 éves lett, így korából adódóan növekedtek az ellátásának költségei.

³⁵ MNL ZML VII. 2. f. P.1087/1940.

³⁶ MNL ZML VII. 2. f. P.II.1465/1941/12. számú ítélet

³⁷ C. P. III. 4209/1922., Mj. Dt. XVI. 75. In: MESZLÉNY, Magyar magánjog 722.

³⁸ MNL ZML VII. 2. f. P.929/1933.

Harmadszor pedig fontos szempont volt az is, hogy nőtt az alperes jövedelme. Mindezt a törvényszék a polgári perrendtartás 413. §-ra³⁹ alapította, mivel a jogerős ítélet meghozatala óta a körülmények lényegesen megváltoztak, a nevezett három ok pedig ezt támasztotta alá. Feltűnő a hasonlóság a nőtartás felemelése iránti perekkel, melyekre az eljárásjogi kódex hatályba lépése előtti években a jogirodalmi sürgetés ellenére sem találtak kellő elméleti indokolást, míg 1915 után a 413. § alkalmazása lehetővé tette a tartásra kötelezett számára kedvezőtlen módosítást.⁴⁰ A fenti ügyben a bíróság nem vizsgálta az alperes pontos kereseti viszonyait, mivel a felperes nem a teljes tartást kérte, csak hozzájárulást a gyermek tartásához. Ennek oka az volt, hogy felperes cselédként dolgozott, és a munkáltatója szállást és étkezést biztosított a felperesnek és kiskorú gyermekének, melynek az értéke több is, mint az a havi 35 pengő, aminek megfizetésére az alperest kötelezték. Tehát az anya közvetetten nagyobb mértékben járult hozzá a gyermek tartásához, mint az apa.⁴¹

A következő per előzménye, hogy *Ferkóczza Teréz* felperesnek és a *Bali István* I. rendű alperesnek Botfán, házasságon kívül született közös gyermeke. *Szidónia* az édesanyja vezetéknevét viselte. 1919. május 9. napján a felek illetve a gyermek egyezsége kötöttek a gyermektartásdíj kérdésében, mely szerint 1933. szeptember 8. napjától kezdődően havi 15 pengő gyermektartásdíj fizetésére volt köteles a természetes apa. Mivel ennek nem tett eleget, *Ferkóczza Teréz* több fizetési meghagyásos eljárást indított *Bali István* ellen, amelyekben a bíróság megállapította, hogy a tartásdíj követelése fennáll, és fizetésre kötelezték.

Ferkóczza Teréz 1922. február 28. napján házasságot kötött egy másik férfival, *Takó Gyulával*, a II. rendű alperessel. A körorvos később azt javasolta *Takó Gyulának*, hogy „vegye nevére a gyermeket”, ő majd segít elintézni a jegyzőnél, hogy „szegényalapon megoldják”. A jegyzőnek azonban az elismerés megtételekor nem említették *Szidónia* törvénytelen származását, valamint azt sem, hogy a természetes apának tartási kötelezettsége áll fenn vele szemben. 1936. március 15. napján *Takó Gyula* apai elismerő nyilatkozatot tett *Ferkóczza Szidónia* gyermek vonatkozásában. *Bali István* ekkor perújítással élt a Zalaegerszegi Királyi Járásbíróság előtt a fizetési meghagyásos eljárásban⁴² azon az alapon, hogy *Takó Gyula* sajátjának ismerte el a gyermeket. Ezért kérte, hogy szüntessék meg a gyermektartásdíj fizetési kötelezettségét. Az anya bizonyítani kívánta ebben a perben, hogy *Takó Gyula* nem lehet a gyermek apja, mivel vele csak 1922 januárjában ismerkedett meg. A bíróság azonban a bizonyítási indítványát és a fellebbezését is elutasította azzal, hogy *Bali István* csak akkor lenne kötelezhető tartásdíjfizetésre, hogyha a bíróság külön perben megállapítja „*Ferkóczza Szidóniának Takó Gyulától való nem származhatóságát*”, ugyanis „*Ferkóczza Teréz és Takó Gyula házasságkötésének napjától megszünt Bali István egyezség útján vállalt tartási kötelezettsége*”.

³⁹ 413. § Ha a fél a 131. § alapján az ítélet hozatala után lejáró szolgáltatás teljesítésére jogerős ítélettel köteleztetett, és azok a körülmények, a melyek alapján a bíróság a szolgáltatás mennyiségét vagy tartalmát megállapította, lényegesen megváltoztak, az érdekeltek bármelyike az előbbi per bíróságánál keresetet indíthat a szolgáltatás megállapított mennyiségének vagy tartalmának megváltoztatása iránt. A körülmények változása csak annyiban vehető figyelembe, a mennyiben oly időben állott be, hogy a keresetet indító fél azt az előbbi perben már nem érvényesíthette. A korábbi ítéletet csak az új per megindításának időpontjától kezdődő hatállyal lehet megváltoztatni.

⁴⁰ HERGER, A nőtartás a magánjogi törvénykönyvben 70–83.

⁴¹ MNL ZML VII. 2. f. P.1284/1941.

⁴² MNL ZML VII. 2. f. P.211/1938. keresetlevele alapján a Zalaegerszegi Királyi Járásbíróság P.2208/1936. számú ügy

Ezen előzmények után a felperes azt kérte a 1938. január 22. napján érkezett keresetlevelében, hogy állapítsa meg a bíróság, hogy alperes és felperes közös gyermeke nem *Takó Gyulától* származik, ellenben a keresetlevelében utal arra – nem a kereseti kérelemre vonatkozó részben – hogy az alperes 700 pengővel adósa. Az elsőfokú bíróság hivatalból visszautasította a keresetet, arra hivatkozva, hogy a felperes hozzámént az I. rendű alpereshez, aki a gyermeket az anyakönyvben a nevére íratta, ami közokirati elismerést jelent, így a törvényszék álláspontja szerint a gyermek utólagos házasságkötéssel törvényesített. A gyermek törvényességének a megtámadására a Pp. XII. fejezetének szabályai az irányadók és a 696. § szerint csak a férj jogosult rá. A Pp. 130. §⁴³ szerinti per keretében - a felek közötti hatállyal - a gyermek törvénytelenességét érintő jogait harmadik személy is érvényesítheti, viszont csak a férj halála után. Mivel nem a jogosult nyújtotta be a keresetet, a bíróság visszautasította azt.

A felperes ezután felfolyamodással élt a Győri Királyi Ítéltáblához. Hivatkozott arra, hogy a végzés indokolásában feltüntetett 696. §, sőt az egész XII. fejezet arra az esetre vonatkozik, ha a férj támadja meg a gyermek törvényességét, ez az eset azonban nem áll fenn, ezért sérelmesnek találta. A Pp. 701. § alapján pedig a XII. fejezet szabályait nem lehet alkalmazni arra az esetre, ha a törvénytelen gyermek atyjának megállapítására irányul a per. Előadta, hogy a tartásdíj igénylésére vonatkozó keresetét a bíróság elutasította és csak akkor tudja érvényesíteni ezen igényét, hogyha a bíróság megállapítja, hogy a gyermek nem származhatott a II. rendű alperestől, a férjétől. A kérelem nem a gyermek törvényességének vagy törvénytelenességének megállapítására vonatkozik, hanem a „nem vitásan házasságon kívül született gyermek atyjának megállapítását célzója azért, hogy a nevezett tartásdíj fizetésére kötelezhető legyen, mert ezen előkérdés eldöntése nélkül nincs lehetőség a megítélt tartásdíjak behajtására. A behajthatóság végett pedig ennek az előkérdésnek az elbírálása szükséges a korábbi P.2208/1936. számú perben hozott ítélet indokolása szerint”.

Az ítéltábla megváltoztatta az elsőfokú bíróság végzését és idézés kibocsátására, valamint a további eljárásra utasította. Az indokolásban kifejtette, hogy mivel *Takó Gyula* 1922. február 26. napján kötött házasság után 1936. március 15. napján közokiratban elismerte, hogy a felperesnek az 1919. május 19-én házasságon kívül született *Ferkócza Szidónia* nevű gyermekének ő a természetes apja, ezért kérelmére a fent nevezett és házasságon kívül született gyermeket az anyával kötött utólagos házasságkötése törvényesítette. A Curia 737. számú elvi jelentőségű határozata szerint, ha a férj a törvénytelen gyermek megszületése után közokiratban elismerte, hogy a gyermek természetes atyja, vele szemben valónak kell tartani, hogy a gyermek fogantatásának időpontjában az anyával nemileg érintkezett és mindaddig, amíg az elismerés hatálytalanítva nincs, a férj nem bizonyíthatja, hogy az anyával a fogantatás idejében nem közösült. A másodfokú bíróság szerint a felperes keresete ez alapján nyilvánvalóan a közokiratnak - amelyben elismerte, hogy a gyermek anyjával a fogantatáskor nemileg érintkezett - hatálytalanítására irányul. Ezekre a perekre nem a Pp. XII. fejezetének a szabályai irányadók, így a felperes perindításra jogosult.

Ezután a törvényszék tárgyalást tűzött ki és az 1938. június 13. napján tartott nyilvános tárgyaláson a kereseti kérelem felolvasása után *Takó Gyula* kijelentette, hogy védekezni nem kíván.

⁴³ Pp. 130. § „Keresetet valamely jogviszony vagy jog fennállásának vagy fenn nem állásának, ugyszintén annak birói megállapítása iránt is lehet indítani, hogy valamely okirat valódi vagy nem valódi, ha e megállapítás szükségesnek mutatkozik a felperes jogállapotának biztosítására az alperessel szemben.”

A felperes kérte tanúk meghallgatását, I. rendű alperes, *Bali István* pedig az ellenkérelmét és esetleges bizonyítékait előkészítő iratban kívánta benyújtani, amire a bíróság 15 napos határidőt tűzött. Az alperes ellenkérelmében kérte a kereset elutasítását. Álláspontja szerint *Takó Gyula* magatartása sérti a kiskorú gyermek érdekeit, ezért indokolt lenne a kiskorú *Ferkóczka Szidónia* perben állása is, anélkül az ügy nem dönthető el. Egyrészt azért, mert *Ferkóczka Teréz* és *Takó Gyula* az állami anyakönyvezető előtt azt a kijelentést tették, hogy *Takó Gyula* a gyermek apja, és álláspontja szerint a C.III.74/1930. számú határozata szerint abban az esetben, ha a férj a gyermeket közokirattal ismerte el, annak bizonyítása, hogy a férj az anyával a kritikus időben nemileg nem érintkezett, ki van zárva. Másrészt, mivel a felperes korábban, a fentebb említett perújítási eljárásban kifogásként már előterjesztette a kereseti tényállást, ahol is a Zalaegerszegi Királyi Járásbíróság és a Zalaegerszegi Királyi Törvényszék mint fellebbezési bíróság őt elutasította, így a kérdés már *res iudicata*, vagyis ítélt dolog. A törvényszék a 13. számú ítéletében elutasította a kereseti kérelmet. Indokolásában kifejtette, hogy az ítéletábra szerint arra vonatkozott a kérelem, hogy a közokirat hatálytalanságát állapítsa meg a bíróság, azonban sem a felperes, sem a férje nem állította, hogy kényszerhelyzetben vagy megtévesztés okán tették volna a kijelentésüket, sőt azt adta elő a felperes, hogy a jegyző előtt kizárólag a törvényesítést célozták.

A felperes fellebbezett az ítélet ellen, az ítéletábra pedig először további bizonyítást rendelt el, átvizsgálta minden korábbi peres és peren kívüli iratot a felek viszonyával kapcsolatban, valamint tanúbizonyítást fogatosított. Végül megváltoztatta a törvényszék ítéletét és megállapította, hogy a nyilatkozat, amivel elismerte, hogy ő *Ferkóczka Szidónia* természetes apja, hatálytalan a felperessel szemben, mivel nyilvánvalóan valótlan tartalmú nyilatkozatot tett, ugyanis a tanúvallomásokból is kitűnik, hogy *Takó Gyulát* a felperes a fogantatás idejében nem ismerte. Ezek után a felperes felülvizsgálatot kért a Curiától, amelyben kérte, hogy mondja ki a bíróság az I. rendű alperessel szembeni hatálytalanságot is, az I. rendű alperes a felülvizsgálati kérelmében pedig azt, hogy a felperest kérelmével utasítsa el. A P.III.4038/1939/29. számon hozott ítéletével a királyi Curia megváltoztatta az ítéletábra ítéletét és elutasította a felperes felülvizsgálati kérelmét azon indokok alapján, amelyet az elsőfokú bíróság is megfogalmazott.⁴⁴

Az ötvenegy vizsgált bontóperből tizenöt esetben nem származott gyermek a házasságból, egy ügyben pedig egyezséget kötöttek a felek. A maradék harmincöt ügyben feltűnő hasonlóság mutatkozott. Bár a Gyt. 13. § és a Ht. 95. § alapján a kiskorú gyermek tartásáról a bíróságnak kellett határoznia a szülők házasságának felbontása esetén, a harmincötből egy olyan bontópert sem találtam, amelyben a bíróság döntött volna a gyermektartásdíj kérdésében. Ezt minden esetben az illetékes gyámhatósághoz, tehát a Zala vármegye Árvaszékéhez tette át intézkedés végett. Az indokolásokban visszatérő fordulatként szerepelt, hogy „*a házasságból született kiskorú gyermek tartása és elhelyezése kérdésében a határozatot az illetékes gyámhatóságra bízza a Te. 137. § alapján*”⁴⁵ vagy „*a Te. 137. § alapján mellőzi a bíróság a döntést a gyermektartás kérdésében*”,⁴⁶ valamint, hogy „*a határozathozatal a T.e. 137.§ alapján mellőzte e (azaz a gyermektartásdíj) kérdésben, mert sürgős szükség esete nem áll fenn.*”⁴⁷ Emellett

⁴⁴ MNL ZML VII. 2. f. P.211/1938.

⁴⁵ MNL ZML VII. 2. f. P.783/1939.

⁴⁶ MNL ZML VII. 2. f. P.1794/1941.

⁴⁷ MNL ZML VII. 2. f. P.369/1941.

egy másik törvénycikkre is hivatkozott a bíróság, nevezetesen a Ht. 96. §-ra, mégpedig a következő módon: „a gyermek tartása kérdésében illetékes Zala vármegye Árvaszékebe átteszi, mert a perben kiderített körülményeket nem találta elegendőnek, hogy az elhelyezésben döntsön,”⁴⁸ illetve „a gyermekek elhelyezése és tartása tárgyában a határozathozatal mellőzi és evégből az iratokat a Ht. 96. §-a értelmében az ítélet jogerőre emelkedése után az illetékes Zala vármegyei Árvaszékebe át fogja tenni”.⁴⁹ Az indokok között hivatkozott ún. Te. a törvénykezés egyszerűsítéséről szóló 1930. évi XXXIV. törvénycikket jelentette, amely a következőképpen rendelkezett: „137. § Az 1912:LIV. tc. 21. §⁵⁰-ának utolsó bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép: Törvényes kiskorú gyermek elhelyezésének és tartásának kérdésében a gyámhatóság határoz. Ez azonban nem zárja ki azt, hogy a házassági per folyamán (Pp. 674. §⁵¹) a házassági per bírósága szükség esetében ideiglenesen határozzon ebben a kérdésben, ha a gyámhatóság nem határozott. A felbontó vagy ágytól és asztaltól elváltató ítéletben a házassági per bírósága szükség esetében akkor is határoz a gyermek elhelyezésének és tartásának kérdésében, ha a gyámhatóság már határozott”.

Ezek alapján tehát, míg 1930 előtt fő szabályként a bíróság döntött a kiskorú tartásának kérdésében, a törvénykezés egyszerűsítéséről szóló törvénycikk hatálybalépése után ez a feladat elsősorban a gyámhatóságra, azaz az illetékes árvaszékekre hárult. Ez azonban nem zárta ki, hogy bontóperben a bíróság is határozzon, azonban az általam vizsgált Zala megyei ítéletekben a bíróság ezt következesen a gyámhatóságra bízta. Amennyiben a gyámhatóság nem határozott a kérdésben vagy határozott korábban, de mégis szükséges volt a bírói határozat, ez a lehetősége megmaradt a bíróságoknak. Előfordult, hogy nem éltek a határozathozatal lehetőségével bíróságok, amint azt például a fentebb idézett Zalaegerszegi Királyi Törvényszék előtt folyamatba tett P.369/1941. számú ügyben hozott ítélet indokolásában is olvasható.

Ellenpéldaként említhető az *Mórocz Imre* felperes és *Mórocz Imréné Bognár Teréz* alperes közötti 1941. szeptember 16. napján folyamatba tett bontóper. A feleknek közös gyermekeik is voltak. Tekintettel arra, hogy az alperes italozó életmódot folytatott és jövedelemmel nem rendelkezett, a bíróság szükségesnek látta a döntéshozatalt, így a gyermeket a felperes apánál helyezték el. A gyermektartásdíjról a bíróság nem határozott, feltehetően azért nem, mert ugyan az elvált szülők

⁴⁸ MNL ZML VII. 2. f. P.1870/1941.

⁴⁹ MNL ZML VII. 2. f. P.2356/1941.

⁵⁰ 1912. évi LIV. tc. 21. § „A gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről szóló 1877:XX. tc. 11. §-ának utolsó és utolsóelőtti bekezdése hatályát veszti. Az 1877:XX. tc. 13. §-ának harmadik és negyedik bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép: Ha a szülők között házassági per még nincs folyamatban, de különválna élnek, és arra nézve, hogy gyermeküket melyikük tartsa magánál, nem egyeztek meg, vagy ha gyermekük eltartásáról kellően nem gondoskodtak: a gyermek elhelyezésének és tartásának kérdésében a legközelebbi rokonok meghallgatásával ideiglenesen a gyámhatóság határoz.”

⁵¹ 1911. évi I. tc. Pp. 674. § „A kereset megindítása vagy az előzetes békéltetés kérése után az 1894:XXXI. tc. 72. és 98. §-a értelmében az ideiglenes különélést a perbíróság rendeli el és ugyanaz határoz ideiglenesen a gyermekek elhelyezésének és tartásának kérdésében, valamint az 1894:XXXI. tc. 102. §-ában említett kapcsolatos intézkedések felől is. Sürgős esetekben a legszükségesebb intézkedéseket az elnök vagy az elnök által kirendelt bíró is megtetheti. Ha a kérelmet szóbeli tárgyaláson kívül adják elő, szóbeli tárgyalás nélkül is lehet felőle határozni, az ellenfél azonban ha a késelem veszéhyhel nem jár, meghallgatható. A gyermekek elhelyezése és tartása, valamint az 1894:XXXI. tc. 102. §-ában említett intézkedések tárgyában előadott kérelmek megalapítására szolgáló ténykörülményeket valószínűvé kell tenni. A bíróság határozathozatal előtt a szükséghez képest tudakozódásokat is fogatosíthat. A bíróság végzéssel határoz, a mely azonnal végrehajtható. A hozott határozat a körülményekhez képest módosítható. A perbíróságnak, az elnöknek vagy a kirendelt bírónak határozata ellen egyfoku felfolyamodásnak van helye. Ez a § akkor is alkalmazható, ha a nőtartás és a gyermekek elhelyezése és tartása felől a kereset megindítása vagy az előzetes békéltetés kérése előtt bíróság vagy gyámhatóság már határozott.”

esetében mindkét szülő volt köteles hozzájárulni a gyermekek tartásához, alperesnek nem volt jövedelme.⁵²

A Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltárában az 1938 és 1945 közötti árvaszéki iratok egészét áttanulmányozva megállapítható, hogy nem maradt fenn olyan irat, amely kifejezetten a kiskorú gyermekek tartásával foglalkozott volna. A törvényszéki iratok között azonban csatoltan fellelhető egy árvaszéki véghatározat.⁵³ *Tóth Károlyné Mórincz Ilona* felperes *Tóth Károly* alperes ellen házasság felbontása és járulékai, azaz ebben az esetben nőtartás iránti és a további névviselésre feljogosítás iránti pere azért említésre méltó, mert a feleknek két közös gyermekük volt. *József* utónevű 1934. január 3. napján, *István* utónevű 1935. december 10. napján született, tehát 3 illetve 4 évesek voltak az ügy indításakor. A felperes elhagyta az alperest, mivel a férj tetteleg bántalmazta feleségét. A per előzménye a Zalaegerszegi Királyi Járásbíróság előtt folyamatba tett ideiglenes nőtartásdíj iránti per volt⁵⁴, amelyben havi 30 pengőt ítél meg a bíróság a felperesnek. A törvényszék előtt folyó per ideje alatt a közös gyermekeket a felperesnél helyezték el, mivel az alperes apa nem gondoskodott a gyermekekről és azok tartásáról, valamint az árvaszék ekkor még nem döntött a kérdésben. A törvényszék a házasságot mindkét fél vétkesnek nyilvánításával az alperes hibájából felbontotta, de felperes a nőtartás és a férje nevének további viselésére való feljogosítása iránti kérelmét elutasította, mivel a felperes is vétkes volt és ezért nem tarthatott igényt rájuk. Azért az alperes hibájából bontotta fel, mert több alkalommal is bántalmazta a feleségét, aki többször csonttörést is szenvedett. A felperest pedig azért nyilvánította vétkesnek, mert azzal gyanúsította a férjét, hogy az előző házasságából született leányával vérfertőző viszonyt létesített és a hatósági eljárás folyamatba tétele végett teljes egyetértésben működött közre a feljelentővel, aki az asszony rokona volt, az állítását azonban még csak valószínűsíteni sem tudta.⁵⁵ A gyermektartásdíj vonatkozásában pedig Zala vármegye Árvaszékének 17.515/1938. számú véghatározata rendelkezett: az anyát jogosította fel a gyermek feletti szülői felügyeleti jog gyakorlására, az apát pedig 1938. február 1. napjától kezdve gyermekenként havi 10 pengő, azaz összesen havi 20 pengő gyermektartásdíj megfizetésére kötelezte. Az indokolás szerint a tartás megítélése a Gyt. 11. §-án alapult, miszerint a vagyontalan kiskorúakat elsősorban az atya, ha erre magában nem képes, vele együtt az anya, ha atya nincs, vagy erre teljesen képtelen, az anya, végre nagyszülők tartoznak eltartani és neveltetni. A vagyoni és kereseti viszonyok kapcsán az apa, akinek a foglalkozása földműves és gazdasági munkavállaló volt, 4 hold ingatlanal, valamint egy lakóházzal rendelkezett, keresete mint munkatoborzó 6 hónapra 25 mázsa búza, havi 35 pengő készpénz és munkásonként havi 2 pengő volt. Vele szemben az anya teljesen vagyontalan volt, aki alkalmi napszámra szorítkozott. A vizsgált bírósági ítéletek alapján megállapítható, hogy akkoriban a környéken az átlagos napszám 1 pengő volt.⁵⁶

Bár ez az irat csak egy véghatározat a sok közül és nem lehet biztos következtetést levonni belőle, mégis állíthatom, hogy a megítélt tartásdíj megállapításának módja megfelel a vizsgált

⁵² MNL ZML VII. 2. f. P.1695/1941.

⁵³ MNL ZML VII. 2. f. P.560/1938.

⁵⁴ MNL ZML VII. 2. f. P.421/1938.

⁵⁵ MNL ZML VII. 2. f. P.421/1938 26. sz. ítélet.

⁵⁶ Lásd például MNL ZML VII. 2. f. P.2683/1939.

korszak gyakorlatának és a tartásdíj mértéke korrelál azokban az években megítélt tartásdíjnak, ugyanis 1938-ban 8 pengőt, 1939-ben rendre 10 pengőt állapított meg a bíróság ebben az évben Zala megyében a törvénytelen gyermekek tekintetében, ahol a szülők napszámosok vagy földművesek voltak. Ezeket az adatokat szintén a levéltári forrásokból állapíthatók meg, ugyanis míg a házasságon belül született gyermekek tartásának kérdésében az árvaszékek határoztak, addig a házasságon kívül született gyermekek tekintetében a királyi járásbíróságon kellett eljárást indítani gyermektartásdíj tárgyában, és ezekben az esetekben a bíróság határozott. A törvénytelen gyermekek tartása kérdésében sokkal nagyobb iratanyag áll rendelkezésünkre, így azokból megfelelően kitűnik a kikristályosodott bírói gyakorlat, azonban ez egy külön tanulmány részét képezi. A fenti perben a tartás mértékét leginkább az arányok segítségével lehet szemléltetni. Az apa havi 35 pengő jövedelemmel rendelkezett, emellett kapott búzát és munkásonként 2 pengőt, de nem tudjuk, hogy hány munkást toborzott havonta. Ebből havi 20 pengőt ítelt meg az árvaszék a két gyermek tartására, amely nagyjából a jövedelmének 50%-át tette ki (gyermekenként 25%), ha átlagosan 40 pengő havi jövedelemmel számolunk.

A Zalaegerszegi Királyi Törvényszék előtti 1938. február 18. napján dátum folyamatba tett bontóperben a napszámos felperes, *Radics Józsefné* igényt formált havi 30 pengő nőtartásra is. A felek a perindításkor külön éltek és négy közös gyermekük közül kettő az alperesnél, kettő pedig a felperesnél volt elhelyezve. A felperes a házasság felbontását a Ht. 80. § alapján kérte a szintén napszámos alperes, *Radics József* vétkessé nyilvánítása mellett, tekintettel arra, hogy állítása szerint a férfi vadházasságban élt egy másik nővel. Az alperes állítása szerint nem élt vadházasságban, csupán a gyermekek nevelője tartózkodott az alperes házában és látta el a mindennapi teendőket, amíg alperes idénymunkát vállalt egy másik faluban. A nő szerinte tehát csupán a gyermekekről gondoskodott. A felperes álláspontja szerint az alperes és a nevelőnő közös szobában aludtak. Az alperes azt nem tagadta, hogy amikor pár napra hazajött az idénymunka közben, akkor egy szobában aludtak. Hozzátette azonban, hogy azért, mivel az egész lakás egy helyiségből állt, ahol az alperes, a nevelőnő és a gyermekek egy légtérben tartózkodtak, azonban alperes az állítása szerint a földön aludt, a nevelőnő pedig a gyermekekkel az ágyban. Az ügy érdekessége, hogy a felperes nőtartásdíjat, nem pedig gyermektartásdíjat kért alperestől a nála elhelyezett két gyermek tartására hivatkozva, amelyet egyedül nem tudott biztosítani.

A bíróság a felperes keresetét elutasította, mivel felperes nem bizonyította az alperes vétkességét, a házasságot nem bontotta fel és nem állapított meg (sem ideiglenes, sem végleges) nőtartást a különélő nőnek. Az utóbbit bontás hiányában nem tehette, az előbbit pedig érdekes módon nem azért nem szabta ki, mert a kereset végleges nőtartásra, nem pedig ideiglenes nőtartásra vonatkozott: a bíróság az ítélet indokolásában kimondta, hogy azért nem ró tartási kötelezettséget az alperesre, mivel a különélő felperes tartásáról nem tudna gondoskodni anélkül, hogy alperes a saját és a nála levő két gyermek tartását veszélyeztetné.⁵⁷ Ez az indokolás különösen azért érdekes, mert a per folyamán alperes felajánlotta különélő feleségének, hogy amennyiben nem tud gondoskodni a két gyermekről, úgy a férj magához veszi őket is és mind a négy gyermek tartását biztosítja. Ebből az esetből megállapítható, hogy a kiskorú gyermek tartása sorban megelőzte a

⁵⁷ MNL ZML VII. 2. f. P.427/1938 5. sz. ítélet.

házastársat, még akkor is, ha az Mtj. 230. § szerint a gyermekek és a házastárs a tartásra egy sorban voltak jogosultak; valamint érvényesül az az elv is, hogy rokontartásra nem kötelezhető a személy, ha a saját megélhetése veszélybe kerülne, feltéve, hogy nem kiskorú gyermekről van szó.

3. Összegzés

1938 és 1945 között a kiskorú gyermekek tartása megállapítására irányuló per eljárásjogi kérdéseit az 1911. évi polgári eljárásjogi kódex valamint a törvénykezés egyszerűsítéséről szóló 1930. évi törvény rendezte. Az anyagi jogot azonban továbbra is az 1894. évi Ht. és az 1877. évi Gyt. határozta meg. Tekintettel a kodifikált magánjog hiányára, a – Ht.-t módosítás nélkül hatályban tartó – 1928. évi Mtj. ugyancsak befolyásolta a joggyakorlat alakulását. A tartásra kötelezett tehát a házasság fennállása alatt elsősorban az apa volt, majd az anya, végül pedig a nagyszülők. Ha a szülőket ágytól és asztaltól elválasztotta a bíróság vagy *de facto* különéltek, ha a házasságot érvénytelennek nyilvánították illetve felbontották, akkor a szülők mindketten kötelesek voltak hozzájárulni a gyermek tartásához vagyoni és kereseti viszonyaikhoz mérten. A szülők a saját illendő tartásuk terhére is kötelesek voltak a gyermek tartására, míg a nagyszülők csak a saját illendő tartásuk veszélyeztetése nélkül. A nagyszülők tartási kötelezettsége egymás között nem volt sorrendhez kötve, a tartásra képes nagyszülők között egyenlő arányban oszlott meg a kötelezettség.⁵⁸

A tartási kötelezettség akkor és addig áll fenn, amíg a gyermek rászorultsága megállapítható volt. Tehát amíg a gyermek nem rendelkezett vagyonnal vagy keresettel, addig a szülők kötelesek voltak eltartani. Ha rendelkeztek valamiféle jövedelemmel és ez elegendő volt ahhoz, hogy a tartása fedezhető legyen belőle, akkor ezt a vagyont ugyan az atyai hatalommal rendelkező apa kezelte, ugyanakkor azt köteles volt a gyermek tartására és nevelésére fordítani. Ha a szülők házasságát a bíróság felbontotta, akkor közösen gondoskodtak a gyermek tartásáról, de erre csak akkor voltak kötelezhetőek, ha a gyermeknek nem volt saját jövedelme. A tartásdíjnak olyan mértékűnek kellett lennie, amely megfelelt a kiskorú társadalmi állásának, emellett fedezte nevelésének és taníttatásának költségeit. A gyermeket ún. szűkös tartás illette meg abban az esetben, ha az öröklési jog szabályai szerint kitagadásnak lett volna helye, valamint előfordulhatott olyan is, hogyha önhibájából, neki felróható ok miatt szorul tartásra. A gyermektartás módja elsősorban természetbeni tartás volt, de ha ez valamilyen okból nem volt lehetséges, akkor a tartás havonként előre fizetett járadék formájú juttatás volt.

A gyermektartásjog meghatározásáról 1930 után elsősorban az illetékes gyámhatóság döntött a kiskorú, házasságból született gyermekek vonatkozásában, amennyiben a szülők különváltak éltek és nem egyeztek meg e kérdésben, valamint ha a szülők házasságát felbontották. A gyámhatóság döntött a tartás kérdésében emellett abban az esetben is, hogyha gyámot rendelt az apa a gyermeknek, de az anya kéri, hogy a gyermeket nála helyezték el. A bíróság 1930 után a törvényes kiskorúak vonatkozásában csak akkor döntött, hogyha sürgős szükség állt fenn. Fontos azonban megjegyezni, hogy a házasságon kívül született gyermekek vonatkozásában a döntési jogkör a

⁵⁸ P. I. 209/1917., MD. XI. 116. In: MESZLÉNY, Magyar magánjog I. 716.

járásbíróóságok hatáskörébe tartozott, amelyekre nem terjedt ki a törvénykezés egyszerűsítéséről szóló törvénycikk hatálya.

Felhasznált források és irodalom

- Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára VII. 1. e. Nagykanizsai Királyi Törvényszék iratai, Polgári perek iratai 1913., 1919., 1942., 1943., 1944., 1945.
- Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára Zalaegerszegi Királyi Törvényszék iratai, Polgári peres iratok VII. 2. f. 1938-1945.
1877. évi XX. törvénycikk a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről
1894. évi XXXI. törvénycikk a házassági jogról
1911. évi I. törvénycikk a polgári perrendtartásról
1930. évi XXXIV. törvénycikk a törvénykezés egyszerűsítéséről
- Magyarország Magánjogi Törvénykönyve, a m. kir. igazságügyminiszter által 1928. március 1-én az Országgyűlés elé terjesztett törvényjavaslat. Budapest 1928
- Indokolás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezetéhez I. Bevezetés. Személyjog, Családjog. Budapest: Grill Károly Cs. és Kir. udv. könyvkereskedése, 1901
- Indokolás Magyarország magánjogi törvénykönyvének a m. kir. igazságügyminiszter által 1928. március 1-én az országgyűlés elé terjesztett törvényjavaslatához. Budapest 1929
- CSORNA Kálmán: Rokonság. In: SZLADITS Károly (szerk.): Magyar magánjog II. Budapest 1940, 294–369.
- HERGER Csabáné: A házassági kötelék védelmét szolgáló eszközök az 1911. évi I. tc-ben különös tekintettel a békéltetésre. In: HOMOKI-NAGY, Mária (szerk.): A polgári peres eljárás történeti fejlődése Magyarországon. Szeged 2013, 71–94.
- HERGER Csabáné: A nőtartás a magánjogi törvénykönyvben (1928) a 19. századi előzmények tükrében. Jura 2011/2. sz. 70–83.
- HERGER Csabáné: Alimony in Hungarian Family Law in the 19th Century. Journal on European History of Law 2011/2. sz. 43–50.
- HERGER Csabáné: A nővételtől az állami anyakönyvvezetőig. A magyar házassági köteléki jog és az európai modellek. Budapest – Pécs 2006
- HERGER Csabáné: A modern magyar házassági vagyoni jog kialakulása és rendszere a német jogfejlődés tükrében. Passau 2007
- JANCSÓ György: A magyar házassági és háztartási öröklési jog. Budapest 1901
- LÁBADY Tamás: A magánjog általános tana. Budapest 2014
- MESZLÉNY Artur: Magyar magánjog I. Budapest 1931